

Koncepcja „Szlaku Górniczego” w Kowarach wytyczenia i oznakowania jako ścieżki dydaktycznej

Ścieżki dydaktyczne

Znakowane szlaki turystyczne pozwalają bezpiecznie i pewnie wędrować. Aby lepiej poznać atrakcje obszarów, po których można wędrować zaczęto tworzyć ścieżki dydaktyczne (czasami nazywane też edukacyjnymi - przyrodnicze, naukowe, szlaki tematyczne: historyczne, architektoniczne, geologiczne itp.). PTTK wykorzystując doświadczenie swoich poprzedników PTT i PTK kontynuuje na obszarze całej Polski znakowanie i konserwację szlaków turystycznych. Metodykę prac znakarskich określa „Instrukcja znakowania szlaków turystycznych PTTK”. Tylko dobrze oznakowanymi szlakami można bezpiecznie wędrować.

Szlaki turystyczne podlegają ochronie prawnej na podstawie ustawy z dnia 20 maja 1971 roku - KODEKS WYKROCZEŃ (Dz. U. nr 12 z 1971 roku, poz. 114), którego art. 85 § 2 i § 3 stanowią, iż: "Karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny podlega, kto samowolnie niszczy, uszkodza, usuwa lub ustawia znak turystyczny", a także: "W razie popełnienia wykroczenia określonego w § 2 można orzec obowiązek zapłaty równowartości zniszczonego lub uszkodzonego przedmiotu, albo obowiązek przywrócenia do stanu poprzedniego".

Podstawy prawne znakowania

1. PTTK realizuje cele statutowe w zakresie krzewienia turystyki i krajoznawstwa oraz aktywnych form wypoczynku, pomagając w wędrownictwie indywidualnym i grupowym przez wykonywanie zadań zleconych z zakresu administracji publicznej, związanych z wytyczaniem, znakowaniem i konserwacją szlaków turystycznych zgodnie z art. 7 ust. 2 pkt. 1, art. 8 pkt. 4 oraz art. 9 ust. 1 pkt. 9 i ust. 2 pkt. 5 statutu PTTK.
2. PTTK realizuje prace znakarskie zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi w szczególności:

a. Wytyczanie szlaków turystycznych następuje zgodnie z ustaleniami ustawy z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80, poz. 707 z późn. zm.);

b. Znakowanie górskich szlaków turystycznych odbywa się zgodnie z ustaleniami ustawy z 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej (jedn. tekst Dz. U. z 2001 r. Nr 81, poz. 889 z późn. zm.) oraz wydanego na jej podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z 6 maja 1997 r. w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne (załącznika nr 2, Dz. U. Nr 57, poz. 358);

c. Znakowanie rowerowych szlaków turystycznych następuje zgodnie z ustaleniami ustawy z 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (tekst jedn. Dz. U. 2007 r. Nr 19, poz. 115) i ustawy z 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 108, poz. 908 z późn. zm.) oraz wydanych na jej podstawie: rozporządzenia Ministra Infrastruktury oraz Spraw Wewnętrznych i Administracji z 31 lipca 2002 r. w sprawie znaków i sygnałów drogowych (Dz. U. Nr 170, poz. 1993), rozporządzenia Ministra Infrastruktury z 3 lipca 2003 r. w sprawie szczegółowych warunków technicznych dla znaków i sygnałów drogowych oraz urządzeń bezpieczeństwa ruchu drogowego i warunków ich umieszczania na drogach (Dz. U. Nr 220, poz. 2181) i rozporządzenia Ministra Infrastruktury z 23 września 2003 r. w sprawie szczegółowych warunków zarządzania ruchem na drogach oraz wykonywania nadzoru nad tym zarządzaniem (Dz. U. Nr 177, poz. 1729);

d. W przypadku wytyczania i znakowania szlaków turystycznych na terenie parków narodowych i innych form ochrony przyrody zastosowanie znajduje ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92, poz. 880 z późn. zm.);

e. W przypadku wytyczania i znakowania szlaków turystycznych w lasach zastosowanie znajduje ustawa z 28 września 1991 r. o lasach (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 45, poz. 435 z późn. zm.);

f. w przypadku wytyczania i znakowania szlaków wodnych zastosowanie znajduje ustawa z 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 239, poz. 2019);

g. Samowolne niszczenie, uszkodzanie, usuwanie lub ustawianie znaku turystycznego stanowi wykroczenie podlegające karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny zgodnie z ustaleniami art. 85 § 1 i 2 ustawy z 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz. U. Nr 12, poz. 114 z późn. zm.) z jednoczesną możliwością orzeczenia przez sąd na podstawie § 3 powołanego artykułu obowiązku zapłaty równowartości zniszczonego lub uszkodzonego znaku turystycznego albo obowiązku przywrócenia stanu poprzedniego.

Definicja szlaku turystycznego

1. Szlakiem turystycznym jest wytyczona w terenie trasa służąca do odbywania wycieczek, oznakowana jednolitymi znakami (symbolami) i wyposażona w urządzenia informacyjne, które zapewniają bezpieczne i spokojne jej przebycie turyście o dowolnym poziomie umiejętności i doświadczenia, o każdej porze roku i w każdych warunkach pogodowych, o ile szczegółowe wymagania nie stanowią inaczej (okresowe zamykanie w

przypadku niekorzystnych warunków pogodowych lub ze względów przyrodniczych na terenach chronionych).

2. Rozróżnia się następujące rodzaje szlaków turystycznych:

- piesze górskie i nizinne oraz ścieżki spacerowe, przyrodnicze i dydaktyczne,
- narciarskie,
- rowerowe,
- kajakowe,
- jeździeckie.

3. Każdy rodzaj szlaku posiada własny jednolity system znaków i urządzeń informacyjnych zgodny z niniejszą Instrukcją. Systemy te muszą być komplementarne, ponieważ szlaki różnych rodzajów mogą być prowadzone wspólnie.

4. Szlaki turystyczne tworzą spójną sieć na terenie kraju i łączą się ze szlakami w krajach sąsiednich. Część szlaków stanowi elementy sieci międzynarodowych lub ogólnoeuropejskich.

5. Wszystkie szlaki turystyczne jako elementy systemu bezpieczeństwa ruchu turystycznego i informacji turystycznej, są ewidencjonowane w Centralnej Kartotece Szlaków PTTK, a ich tworzenie i znakowanie podlega jednolitym zasadom.

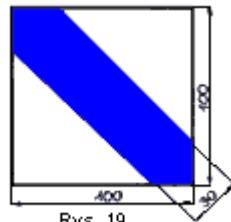
6. Lokalne sieci ścieżek spacerowych, przyrodniczych i dydaktycznych powinny być również ewidencjonowane w Centralnej Kartotece Szlaków PTTK oraz być oznakowane zgodnie z „Instrukcją...”.

Sposób wytyczania i oznakowania ścieżek dydaktycznych

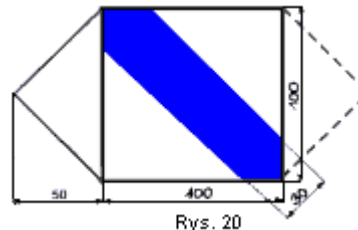
Szlaki turystyczne (ścieżki dydaktyczne) powinny prowadzić istniejącymi ścieżkami i drogami o nieutwardzonej nawierzchni, a gdy zachodzi konieczność zachowania ciągłości szlaku odcinek taki po drodze utwardzonej nie powinien być dłuższy niż 5 km. Szlak musi przebiegać w sposób logiczny bez niepotrzebnego nakładu drogi i krążenia oraz posiadać znaki informacyjne. Szlak nie powinien prowadzić wspólnie z innym szlakiem na odcinku dłuższym niż 3 km; rozwidlać się lub krzyżować ze szlakiem tego samego koloru. Należy unikać równoległego przebiegu szlaków tego samego koloru w niewielkiej od siebie odległości. Należy unikać prowadzenia szlaków w miejscach niebezpiecznych lub terenie zagrożonym erozją. W koniecznych wypadkach należy przewidzieć budowę zakosów lub innych zabezpieczeń ścieżki. Szlaki turystyczne z wyjątkiem prowadzonych przez tereny niebezpieczne powinny być dostępne w każdej porze roku.

Oznakowanie ścieżek dydaktycznych wykonuje się według Instrukcji znakowania szlaków turystycznych PTTK. Wzory oznakowania ustalono w PTTK w latach osiemdziesiątych XX wieku, kiedy to stowarzyszenie PTTK, jako jedyna organizacja turystyczna była upoważniona do planowania, koordynowania i wykonywania prac znakarskich na podstawie Zarządzenia Przewodniczącego GKKFiT. Od tego czasu w całej Polsce stosuje się jednolite oznakowanie ścieżek dydaktycznych, spacerowych i szlaków turystycznych.

Podstawowym znakiem ścieżki dydaktycznej jest biały kwadrat o boku 10 cm z kolorowym paskiem o szerokości 3 cm biegnącym po przekątnej z lewego górnego rogu do prawego dolnego. Stosowane są następujące kolory paska: czerwony, niebieski, zielony, żółty i czarny. Znak zmiany kierunku to znak podstawowy z dodanym z lewej lub prawej strony białym trójkątem o wysokości 5 cm.

Znak podstawowy

Znak skrętu w lewo

Zasady umieszczania znaków

1. Znak szlaku ma za zadanie wskazać turyście właściwy kierunek wędrowki, potwierdzić słuszność wyboru drogi, upewnić o prawidłowej trasie wędrowki.
2. Szlak musi być tak wyznakowany, aby umożliwiał wędrowanie w obu kierunkach.
3. Znak nie powinien być umieszczany równoległe do osi ścieżki, drogi.
4. Znaki powinny być umieszczane w widocznym miejscu, najlepiej na wysokości oczu wędrującego (1,7-2,0 m od ziemi) na kontrastowym tle.
5. Na odcinkach szlaku bez skrzyżowań i rozwidleń znaki można umieszczać w odległości nie większej jak 200 m jeden od drugiego.

7. Przejście szlaku przez skrzyżowania i rozwidlenia dróg powinno być tak oznakowane, aby znaki były widoczne dla obu kierunków wędrowania.
8. Znak skrętu jest umieszczany przed miejscem zmiany kierunku szlaku.
9. Strzałka jest umieszczana za miejscem zmiany kierunku szlaku.

10. Na wspólnym przebiegu szlaku pieszego i ścieżki dydaktycznej (lub spacerowej) znak zblokowany składa się ze znaku ścieżki spacerowej i pod nim znaku szlaku pieszego.
11. W przypadku umieszczania znaku na jasnym tle, cały znak należy obwieść szarym paskiem o szerokości od 10 do 30 mm.
12. Przy szlaku biegnącym przez tereny otwarte, gdzie obiekty, na których można umieścić znak są oddalone do 50 m dopuszcza się umieszczanie znaków na tych obiektach.

Technika znakowania

1. Znaki i urządzenia informacyjne składające się na oznakowanie szlaku muszą mieć estetyczny wygląd i być zgodne z instrukcją.
2. Zaleca się wykonanie znaków poprzez: malowanie za pomocą szablonów lub naklejanie (lub inne zamocowanie) gotowych elementów.
3. Znak należy malować lub naklejać na odpowiednio przygotowanym podłożu.
4. Likwidowane znaki lub ich części należy: zamalować szarą farbą, lub usunąć ośnikiem.
5. Do wyrównania powierzchni pod znak służy: ośnik, siekierka, nóż, a do czyszczenia podłoża z porostów i pyłu druciana szczotka.
6. Unikać należy umieszczania znaków na uszkodzonych lub martwych (suchych) drzewach.
7. Nie wolno malować znaków na słupach wysokiego napięcia.
8. Umieszczając znaki wśród drzew i krzewów należy pamiętać, że gałęzie obciążone liśćmi i okiścią śnieżną mogą zasłonić znak. W razie potrzeby należy przyciąć gałęzie.
9. Znaki mogą z czasem zostać zasłonięte przez chwasty, krzaki i samosiejki, które powinny być wycięte w czasie malowania szlaku.

Początki organizowania ścieżek dydaktycznych w regionie jeleniogórskim

Pierwszą ścieżkę dydaktyczną w regionie jeleniogórskim udostępniono w roku 1984 na terenie Karkonoskiego Parku Narodowego. Wiodła ona z Sobieszowa na wzgórze Chojnik. W ostatnich latach zarówno KPN jak i Lasy Państwowe oraz inne organizacje udostępniają kolejne ścieżki dydaktyczne, edukacyjne, naukowe czy przyrodnicze:

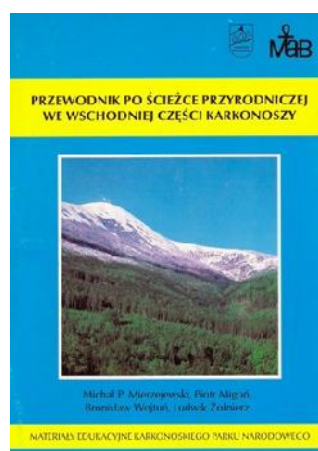
- Nadleśnictwo Lwówek Śląski – ścieżki dydaktyczno-przyrodnicze „Szwajcaria Lwówecka” i „Góra Gniazdo” we Wleniu,
- Nadleśnictwo Kowary – ścieżka edukacyjno-przyrodnicza „Jedlinki”, i „Janowice - Bolczów”
- Nadleśnictwo Szklarska Poręba – ścieżka dydaktyczna przy siedzibie Nadleśnictwa oraz ścieżki edukacyjno-ekologiczne „Cicha Dolina” i „Jeleniówka”,
- Nadleśnictwo Węgliniec – ścieżka dydaktyczna w Osiecznicy,

- Karkonoski Park Narodowy – ścieżki dydaktyczne: „We wschodnich Karkonoszach”, „Śląską drogą na Śnieżkę”, „Wokół Wielkiego i Małego Stawu”, „Po ekosystemach leśnych Karkonoskiego Parku Narodowego”, „Chojnik”, „Na Górę Chojnik”, „Do Wodospadu Szklarki”, „Polodowcowe dziedzictwo Karkonoszy” i „Szrenica”,
- Gmina Lubawka – cztery ścieżki przyrodnicze – „Chełmska Pętla”, „Pętla Okrzeżyńska”, „Krucza Dolina” i „Wokół Białych Skał”,
- Miasto Jelenia Góra - ścieżka przyrodniczo-historyczna „Wzgórze Kościuszki”.
- Karpacz – „Szlak Górniczy”.

Ścieżki dydaktyczne oprócz oznakowania zgodnego z Instrukcją znakowania szlaków turystycznych PTTK, co w Polsce stało się standardem, wyposażone są w tablice informacyjne z opisami, fotografiami, schematami i mapą oraz miejsca dla odpoczynku z ławami i stołami.

Przy realizacji ścieżek często wydawane są wartościowe przewodniki po tych ścieżkach, co znacznie wzbogaca wiedzę o odwiedzanych miejscach.

Warunki terenowe ścieżki dydaktycznej Szlak Górniczy w Kowarach

Teren przyszłej ścieżki to obszar miasta Kowary i okolic, na południe od miasta. Ośią urbanistyczną miasta jest rzeka Jedlica płynąca w kierunku północno-zachodnim. Miasto z trzech stron otoczone jest zalesionymi wzgórzami. Od północy wałem wzniesień: Brzeźnik (555m), Parkowa (545 m), Bukowa (550 m) i Średnica (620 m). Od wschodu grzbietem Rudaw Janowickich z kulminacjami: Wilczyso (790 m), Skalnika (945 m), Bobrzaka (839 m) i Rudnika (835 m). Od południa wznosi się wschodni grzbiet Karkonoszy, z dość stromo opadającymi zboczami Sulicy (942 m), Czołem (1266 m) i Wołową Górą (1033m). Od strony zachodniej na kierunku Krzaczyzna i Ściegny miasto Kowary jest otwarte, będąc dnem Kotliny Jeleniogórskiej.

Rzeźba terenu otoczenia Kowar

Obszar na południe od miasta posiada wyraźne i znaczne przewyższenia. Cieki wodne takie jak: Jedlica, Jelenia Struga, Kuźniczy Potok, Piszczak i Pluszcz wytworzyły mocno wcięte v-kształtne doliny. Obszary najdawniejszych prac górniczych zlokalizowane są w górnym biegu Jedlicy, na prawym brzegu rzeki, na zboczach Rudnika i Sulicy oraz na prawym brzegu Jedlicy, na zboczach Wołowej Góry. Ta część Kowar – dziś Podgórze nazywała się przed 1945 rokiem Arnsberg.

Historyczne miejsca związane z wydobywaniem i przetwarzaniem rud żelaza, uranu i innych surowców górniczych w Kowarach

Historia kowarskiego górnictwa opisywana była wielokrotnie, i to zarówno w opracowaniach popularnych jak i fachowych (patrz: spis literatury) i nie ma tu potrzeby powtarzania ogólnie znanych faktów. Zasygnalizowana więc zostanie tylko ich obecność.

Obszar naszego zainteresowania obejmuje wschodnie krańce Karkonoszy z Czołem (1266 m), Wołową Górą (1033 m), Sulicą (942 m) oraz południowo-zachodnią część

Rudaw Janowickich ze szczytami Rudnika (835 m) i Kowarskiej Czuby (731 m). Teren ten odwadnia potok Jedlica, biorący swój początek poniżej Przełęczy Okraj. Zbocza wzniesień porasta w większości świerk z domieszkami buka i modrzewia, a w partiach dolin łąki i pastwiska. Osią transportową tego obszaru jest droga wiodąca z centrum miasta ulicą Wiejską przechodzącą w ulicę Podgórze, która przy ostatnich zabudowaniach rozdwaja się: jedna odnoga prowadzi do sztolni 19 i 19 a, gdzie obecnie trwa uruchamianie nowej trasy podziemnej nazwanej „Kowarskie Kopalnie”, druga prowadzi do Centrum Jelenia Struga i trasy turystycznej w dawnych sztolniach 9 i 9a.

Podgórze (Arnsberg) na mapie turystycznej z 1927 roku z zaznaczoną lokalizacją kopalni Magnetiesen Bgw. (Bergerkwerg)

Oprócz surowców typowo górniczych w okolicy Kowar eksploatowano także surowce skalne. Jako materiał budowlany używano granitu wydobywanego na zboczu góry Brzeźnik (555 m), położonego na północ od miasta. W okolicy dawnej sztolni „Wulkan”, na Podgórzu wydobywano wapień, a marmury krystaliczne eksploatowano w okolicy kopalni „Liczyrzepa” (dawn. Rübezahl). Zwiertzelina granitowa używana była jako piasek i żwir budowlany, oraz po oczyszczeniu, jako dodatek przy produkcji porcelany technicznej. Zwiertzelinę granitową eksploatowano w wyrobisku pod Siodlakiem (610 m), przy drodze na Przełęcz Kowarską, zaś piaski przy sztolni Głównej na kopalni „Wolność” (dawn. Freiheit).

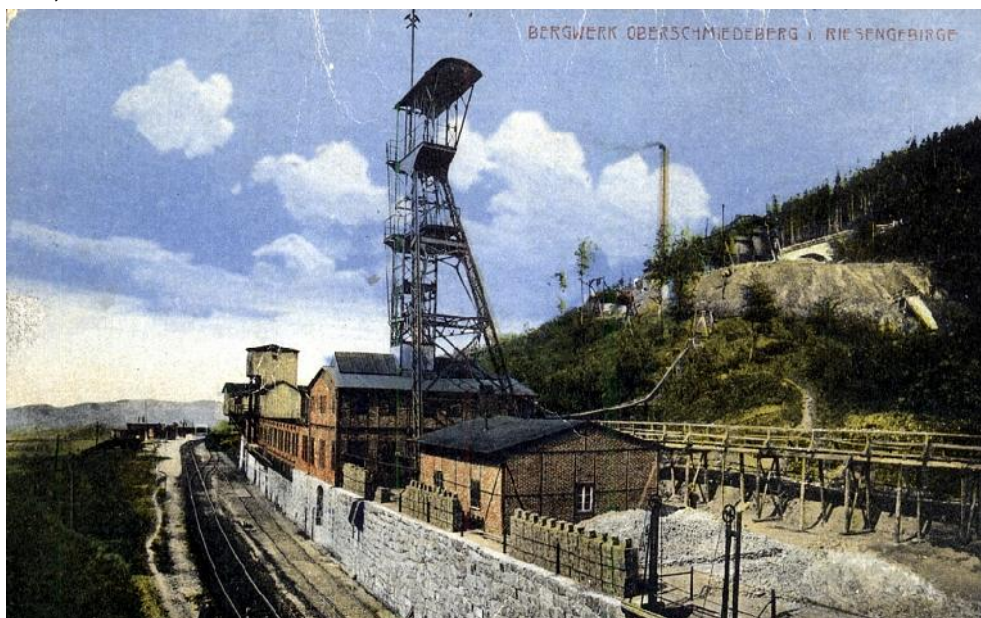

Uranofan - $(H_3O_2)Ca[UO_2][SiO_4]_2 \cdot 3H_2O$ z Kopalni Podgórze

Kopalnia „Redensglück” (1801-1806)

Eksploatowano w niej rudy srebra, miedzi, cynku oraz ołowiu. Jej pozostałości to hałdy znajdujące się po lewej stronie drogi wiodącej od hotelu Podgórze na Przełęcz Kowarską, za Kuźniczym Potokiem. W czasie poszukiwań rud uranowych wydrążono tam sztolnię nr 2.

- Kopalnia „Wolność” (dawn. Das Eisenerzbergwerk Bergfreiheit) (1856-1962)
Eksploatacja rud żelaza, a w okresie 1948-1961 rudy uranu. Obszar tej kopalni był dość rozległy, a składał się z trzech pól wydobywczych: Wolność, Wulkan i Marta. Główne, pozostałe urządzenia górnicze to:
 - szyb główny Wolność (1905-1962) – po prawej stronie Jedlicy, pomiędzy rzeką a drogą wojewódzką nr 367, nad torowiskiem kolejowym. Obecny teren Zakładów Hydro-Mech, teren niedostępny turystycznie.
 - szyb Pochyły – wlot obecnie jest zabezpieczony kratą stalową – na obszarze Zakładu Hydro-Mech,

Kopalnia „Bergfreiheit” (od 1945 „Wolność”) około 1910 r.- szyb Główny

- sztolnia Główna (1882-1951)
- sztolnia Górna (1880-1882)
- sztolnia Stara (1891-1892)
- sztolnia Jedlica – posiadała wlot nad poziomem wody rzeki Jedlica
- sztonie nr 4, 5 i 6 – znajdują się nad zabudowaniami kopalni, ponad drogą wojewódzką nr 367, w lesie na zboczu Rudnika
- szyb Wulkan (od 1923) - jego resztki betonowych konstrukcji widoczne są w lesie, na zboczu Krowińca
- sztolnia Wulkan (1923-1953) – po lewej stronie rzeki Jedlica, na północnym zboczu Krowiniec. Obecnie widoczne są znikome ślady działalności górniczej, porośnięte hałdy
- sztolnia Marta – tuż przy drodze, na lewym brzegu Jedlicy, poniżej pętli autobusowej na Podgórze
- szyb Marta – na zboczu Wołowej Góry, na łące widoczne są resztki betonowej konstrukcji szybu.

- sztolnia nr 10 i szyb nr 4 - przy Uroczysku.

- Kopalnia „Podgórze” (1950-1958)

To główna kopalnia założona wyłącznie do pozyskiwania rud uranu. Złoża uranu udostępniano sztolniami nr: 16, 17 i 18. Znajdują się one w pobliżu Żółtej Drogi, w miejscu, gdzie Jedlica przepływa pod drogą, nieopodal żółtego szlaku wiodącego na Przełęcz Okraj. Natomiast sztolnie nr 19 (1951-1958), i 19a (1954-1958), usytuowane są w bezpośredniej bliskości Jedlicy, na prawym jej brzegu – to dawne inhalatorium radonowe.

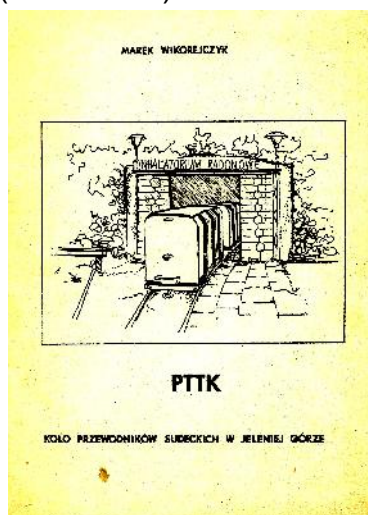
- Kopalnia „Liczyrzepa” (dawn. Rübezahl) (1850-1860, 1948-1954)

Wydobywano w niej fluoryt oraz marmury. Położona jest na północnym zboczu Sulicy: sztolnie nr 7 (1949-1954) i nr 8 (1949-1954) oraz szyb nr 2 (1950-1954). Natomiast sztolnie nr 9 (1948-1951) i 9a to sztolnie poszukiwawcze, a po stwierdzeniu braku występowania uranu wykorzystywane jako szkoleniowe, by w roku 2000 stać się podziemną trasą turystyczną. Do kopalni Liczyrzepa należy też sztolnia nr 20 (1948-1954), której ujęcie znajduje się tuż nad brzegiem Jedlicy, przy drodze wiodącej do Centrum Jelenia Struga.

Tabliczka inwentarzowa Zakładów Przemysłowych R-1

- Inhalatorium radonowe (1974-1989) – sztolnia 19 i 19a

Przewodnicka broszurka szkoleniowa z 1977 roku

- Osiedle mieszkaniowe (1949-1952)

Zbudowano 57 budynków, w których urządzono 672 mieszkania.

Idea przebiegu ścieżki dydaktycznej Szlak Górniczy

Miasto Kowary posiada dwa obiekty turystyczne generujące ogromny ruch turystyczny: Park Miniatur Dolnego Śląska i Centrum Jelnia Struga. Pierwszy z nich odwiedziło w roku 2009 – około 130 tys. turystów, a drugi ponad 80 tys. Większość z nich to turyści zmotoryzowani – autokarowi. Jednak spora część odwiedzających to turyści przyjeżdżający samochodami osobowymi oraz turyści piesi. Połączenie obu kowarskich atrakcji szlakiem może spowodować ożywienie ruchu pasatów przez centrum miasta, na czym skorzystać mogą gestorzy bazy handlowej i usługowej, a pośrednio budżet miasta. Ponadto będzie szansa na zapoznanie gości z historią kowarskiego górnictwa, które przyczyniło się do powstania i rozwoju miasta. Dodatkowym elementem powodującym ciekawość współczesnego turysty są tajemnice związane z wydobywaniem rud uranu w latach 50-tych XX wieku, kiedy miasto było zamknięte dla odwiedzających, prawie tajne. Szlak, prowadząc w części poza obrębem terenu zabudowanego, ukaże atrakcyjne położenie Kowar, a spacer leśnymi drogami na pewno pozytywnie wpłynie na samopoczucie odwiedzających. Celem stworzenia ścieżki dydaktycznej Szlak Górniczy w Kowarach jest stworzenie atrakcyjnej oferty turystycznej dla odwiedzających miasto turystów, a także mieszkańców Kowar. Ścieżka przyczyni się do aktywnego i bezpiecznego poruszania się mieszkańców i turystów w celach rekreacyjnych, edukacyjnych i może stać się ofertą edukacyjną dla dzieci i młodzieży. Długość trasy wynosząca niewiele ponad 7 km i czas potrzebny na jej przejście wynoszący ok. 2 godz. nie stanowiąc będzie żadnych przeszkód w zapoznaniu się z walorami szlaku i jego otoczenia. W założeniu szlak będzie pełnił następujące funkcje:

- edukacyjną;
- turystyczno-rekreacyjną;
- rozwojową (wspieranie ekonomiczno-społecznego rozwoju lokalnego).

Przebieg Szlaku Górniczego

Szlak ma swój początek w Parku Miniatur Zabytków Dolnego Śląska. Wśród masy miniaturowych obiektów znajduje się też model wejścia do sztolni nr 9, w której obecnie funkcjonuje podziemna trasa turystyczna.

Wejście do Sztolni Kowarskich – w miniaturze i w naturze

Obok modelu sztolni można podziwiać dwa górskie schroniska karkonoskie: Samotnię i Strzechę Akademicką oraz ponad 30 miniatur zabytków sporządzonych pieczołowicie w skali 1:25, w tym miniaturę kowarskiego ratusza, którego oryginał obejrzymy w czasie wędrowki Szlakiem Górniczym.

Park Miniatur Dolnego Śląska powstał w roku 2003 z inicjatywy pana Mariana Piaseckiego, który za motto swojego przedsięwzięcia przyjął zdanie: "Uśmiechnij się, bo dla Ciebie zbudowaliśmy Twoją krainę fantazji".

Obok wejścia do parku – planowane jest umieszczenie **Tablicy informacyjnej nr 1** (mapka, schemat szlaku odległościowy i wysokościowy, opis idei Szlaku Górniczego, informacja o Parku Miniatur, historia miasta Kowary).

Po zwiedzeniu modeli zabytków wychodzimy z uprzemysłowionej strefy Fabryki Dywanów na ul. Zamkową. Tu na wprost wyjazdu ogromny kamień z wrytym wizerunkiem pałacu.

Nowy Dwór (nazywany też Radociny), który widać po prawej stronie w okazałym parku typu angielskiego. Jest to budowla renesansowa z XVI wieku – o czym zaświadcza data „1570” na płycie kamiennej zamontowanej obok herbu Zedlitzów w arkadowej ścianie dawnej loggi pałacu. Obiekt jest obecnie własnością prywatną i nie jest dostępny do zwiedzania.

Kamienne drogowskazy atrakcji turystycznych

Nasz górniczy szlak skręca w lewo i prowadzi obok głównych budynków Fabryki Dywanów.

Zakład powstał w połowie XIX wieku i produkował wówczas słynne dywany wg wzorów tureckich z miasta Smyrna (obecnie Izmir). Na narożnym budynku produkcyjnym fabryki można podziwiać ogromną mozaikę ceramiczną skomponowaną na wzór dywanów smyrneńskich.

Dalej szlak wkracza na most na rzece Jedlica. Tu po prawej stronie na przeciwległej stronie drogi widać zgrabny pałacyk z portykiem kolumnowym z drugiej połowy XVIII wieku – obecnie siedziba banku. Nasz szlak tuż za mostem skręca w lewo, w ulicę 1 Maja – główną arterią miasta. Ulica zabudowana jest budynkami z przełomu XIX i XX wieku, a wiele z nich posiada status zabytku. Szlak prowadzi w kierunku kościoła i ratusza. Mijamy po prawej dwie restauracje: Ameryka i Jędrrek.

Dochodzimy do ul. Dworcowej, prowadzącej do dworca kolejowego zbudowanego z czerwonej cegły w 1882 roku, gdy Kowary otrzymały połączenie kolejowe z Jelenią Górą. Szlak podąża dalej w górę, ciągle ulicą 1 Maja, do centrum miasta.

Po prawej stronie budynek z odnowioną elewacją, ciekawym wykuszem narożnym na rzucie koła. To obecnie ośrodek zdrowia. Dawniej w tym budynku mieścił się ekskluzywny hotel Preussischer Hoff.

Kowarski ośrodek zdrowia

Kolejnym budynkiem z prawej strony jest budynek parafialny – obecnie także siedziba klasztoru franciszkanów.

Zbudowano go w latach 1779-1783 jako obiekt dwukondygnacyjny z dachem mansardowym z lukarnami, piętnastoosiowy. Podział pionowy akcentują pilastry, pomiędzy którymi zbudowano dwa wejścia schodowe ze skromnymi portalami, a bramę przejazdową na środku budynku zamurowano w latach 70-tych.

Plebania kowarska – siedziba franciszkanów

Szlak dochodzi do Placu Franciszkańskiego, stanowiącego początek ścisłego centrum miasta. Po prawej stronie stoi kościół parafialny p.w. Imienia NMP.

Jest to późnogotycka budowla z drugiej połowy XV wieku, wielokrotnie przebudowywana, halowa, trzynawowa z drewnianym, polichromowanym sklepieniem. We wnętrzu barokowy ołtarz drewniany z roku 1749 - dzieło Antoniego Dorasila. Temu twórcy przypisuje się także ambonę. Z ciekawostek, na uwagę zasługuje rzadko spotykane przedstawienie świętej Kumernis, zwanej też Wilgeforis, w ołtarzu przy wejściu bocznym. Jest to jedno z trzech przedstawień tej świętej na Dolnym Śląsku. We wnętrzu, w przyziemiu wieży ścienne sakralne malowidła z przełomu XIV i XV wieku, a na zewnętrznej ścianie wieży gotycka rzeźba tzw. „Madonny na Potworze” datowana na rok 1400.

Widok na kowarski kościół od strony danego cmentarza

Przed kościołem rzeźba św. Franciszka z Asyżu autorstwa Jerzego Jakubowa – mieszkańca Kowar. Po przeciwnej stronie Placu Franciszkańskiego zabytkowy kamienny most na Jedlicy pochodzący z 1665 roku. Na balustradzie mostu piaskowcowa rzeźba św. Jana Nepomucena z 1725 roku, na co wskazuje napis na medalionie w cokole pomnika. Za mostem, po lewej stronie, tuż za rzeką Jedlicą budynek, w którym mieścił się słynny Zajazd pod Żółtą Gwiazdą. To tu na przełomie XIX i XX wieku kończyły się poczęstunkiem wszystkie zjazdy saniami rogatymi z Przełęczu Okraj. Odcinek ul. 1 Maja od placu Franciszkańskiego do rausza wyłączony został z ruchu komunikacyjnego i zamieniony na deptak miejski. Widoczna po prawej stronie, jak gdyby na zapleczu kościoła, kamienica z podcieniami i masywnymi filarami to jedyny zachowany dom podcieniowy miasta.

Dwukondygnacyjny szczyt o spływie falującym i falistym okapnikowym gzymsie wieńczącym czynią ten budynek bardzo interesującym. Budynek ten, jako jeden z trzech, ówczesnego placu rynkowego, ocalał z wielkiego pożaru w 1792 roku.

Jedyny zachowany kowarski dom z podcieniami

Szlak wkracza na kowarską starówkę. Ciąg kamienic po obu stronach ulicy zbudowano po pożarze w roku 1792, poszerzając ulicę w kierunku zachodnim. Pozostały dziś podwyższony ciąg spacerowy to pas, gdzie stały wcześniejsze spalone domy. Nadzór nad budową nowych domów przypisuje się sławnemu architektowi króla pruskiego - Karlowi Langhansowi (Młodszeemu).

Pierzeja zachodnia kowarskiej starówki

Budynki przy ul. 1 Maja 15 i 17 to jedyne budynki przy tej stronie pierzei, które ocalały z wielkiego pożaru w 1792 roku, jako że zbudowane były z cegły i kamienia, w odróżnieniu od pozostałych – drewnianych. Rokokowa fasada 15-tki, szczyt o falistych spływach oraz trzy rzeźby figuralne na zwieńczeniu dwukondygnacyjnego szczytu - to jeden z najbardziej stylowych, monumentalnych budynków mieszczańskich Kowar, zbudowany przez kupca Lasmana.

Po lewej stronie fontanna z zabytkową kamienną misą, pochodząca z jednego z rozebranych pałaców z okolic Lwówka Śląskiego, a przy niej w brukowej posadzce, tabliczki upamiętniające znamienitych kolarzy polskich, tworzące Aleję Gwiazd Kolarstwa. Dochodzimy do klasycystycznego ratusza kowarskiego z lat 1786-1889, zaprojektowanego przez Christiana Schultze, a zbudowanego przez mistrza budowlanego Neumanna.

Ratusz to budowla dwukondygnacyjna z dachem czterospadowym, z środkowym ryzalitem schodkowym z trzecią kondygnacją typu mezzanino, w przyziemiu i parterze boniowanym, na pierwszej kondygnacji podwójne pilastry wielkiego porządku podpierające belkowanie i trójkątny tympanon z zegarem, na tle pełnej attyki zwieńczonej wazonami. Nad portalem wejściowym płyta kamienna z inskrypcją „SALUTI. PUBLICAE.” i datą: „MDCC-LXXXVIII” (1788). W owalnej sieni ratuszowej na stropie malowidło barokowe przedstawiające herb miasta z pruskim orłem z czasów króla Fryderyka Wielkiego, który współfinansował budowę ratusza. Także sala Rady Miejskiej na piętrze posiada owalny kształt, a strop pokrywają stylizowane malowidła przedstawiające cztery ważne dziedziny determinujące historyczny rozwój miasta: górnictwo, kowalstwo, tkactwo i turystykę.

Kowarski ratusz w miniaturze w naturalnej wielkości

Za budynkiem Urzędu Stanu Cywilnego – **Tablica informacyjna nr 2** (mapka, schemat szlaku odległościowy i wysokościowy, opis idei Szlaku Górniczego, informacja o mieście, historia kowarskiego górnictwa).

Przy ratuszu szlak skręca w prawo w ul. Górniczą. Trzeci budynek po lewej stronie to Dom Tradycji Miasta Kowary będący jednocześnie od 1993 roku siedzibą Stowarzyszenia Miłośników Kowar.

Dom Tradycji Miasta Kowary

We wnętrzu stała wystawa „Górnictwo Kowarskie” poświęcona tradycjom kowarskiego górnictwa. Budynek od roku 1993 był remontowany z ogromnym zaangażowaniem członków Stowarzyszenia. Obecnie obiekt udostępniony jest do zwiedzania we wtorki, czwartki i soboty w godz. 11.00-15.00, a w okresie wakacji codziennie. Obsługę sprawują społecznie działacze Stowarzyszenia Miłośników Kowar. Na wystawie można obejrzeć zbiory starych kowarskich widokówek, narzędzia i przybory górnicze, mapy kopalni, wyrobisk i sztolni, dokumenty i archiwalne fotografie dokumentujące wydarzenia z historii kowarskiego górnictwa. Można też zakupić pamiątki i widokówki.

Szlak wiedzie ulicą Górniczą w kierunku zachodnim, przecinając ulicę Władysława Jagiellończyka. Nieprzypadkowo nowa obwodnica wewnętrzna miasta otrzymała w roku 2002 imię tego władcy.

To właśnie król Czech i Węgier - Władysław Jagiellończyk, syn króla polskiego Kazimierza Jagiellończyka, a wnuk Władysława Jagiełły, w roku 1513 nadał Kowarom prawa miejskie - jako prywatnemu miastu Kacpra Schaffgotscha.

Szlak Górniczy dalej biegnie po schodach wiodących do ulicy Sienkiewicza, wspólnie z pieszym szlakiem żółtym. Powyżej ulicy Sienkiewicza szlak wkracza na tzw. „Nowe Osiedle” zbudowane w latach 1949-1952, podczas „gorączki uranowej”. To właśnie w tych latach notowany był największy rozwój nowożytnego górnictwa w Kowarach. Po podpisaniu 15.09.1947 roku bardzo korzystnej umowy pomiędzy rządami Polski i ZSRR, w sprawie wydobycia i sprzedaży rud uranowych, nastąpił prawdziwy boom budowlany w Kowarach – pierwszy po wojnie i nienotowany na taką skalę, jeśli chodzi o rozmach, na Dolnym Śląsku. Zbudowano wtedy 57 budynków, w których urządzono 672 mieszkań. Przyjmując średnią wielkość rodziny jako 3,5 osoby, liczebność „Nowego Osiedla” mogła wynieść do około 2300 osób. Podobne osiedle wybudowano w Stroniu Śląskim na Ziemi Kłodzkiej, a na Wojkowie zbudowano ogrodzone osiedle dla specjalistów radzickich – rodzaj getta, niedostępnego dla Polaków. Kowarskie „Nowe Osiedle”, nazywane później „Osiedlem Górniczym” obejmowało ulice: Górniczą, Bema, Leśną, Boczna, Reja, Szkolną i Topolową.

Budynki Nowego Osiedla

Idąc ul. Bema do góry dochodzimy do rozległego placu, który zdominowany jest ogromną bryłą Domu Kultury.

Dom Kultury to budynek trzykondygnacyjny, jedenastoosiowy, z dwoma bocznymi ryzalitami, zwieńczony attyką tralkową, nakryty dachem czterospadowym, postawiony na łagodnym, północnym zboczu Wołowej Góry. Surową fasadę ledwo ożywiają proste lizeny, na narożnikach ryzalitów - zdwojone. Budowla powstała w tym samym czasie, co pobliskie osiedle (1949-1952), podczas bardzo dynamicznego i demograficznego rozwoju Kowar (w 1940 – 6035 mieszkańców, w 1960 -11441 mieszkańców). W sali widowiskowej oglądać można odkryte niedawno malowidła przedstawiające pracę górników. Przed wejściem do obiektu ustawiono dwa ponadnaturalnej wielkości rzeźby piaskowcowe, wykonane w obowiązującym w latach 50-tych stylu socrealizmu. Rzeźby przedstawiają górników z narzędziami pracy: z wiertnicą oraz młotem i lampką górniczą – karbidówką.

Piaskowcowe rzeźby górników-gigantów przed wejściem do Domu Kultury

Poniżej Domu Kultury, na zboczu znajduje się kamienny obelisk postawiony przez Miejskie Koło ZBoWiD (Związek Bojowników o Wolność i Demokrację) z brył granitowych wykutych podczas II wojny światowej przez jeńców wojennych i więźniów filii obozu koncentracyjnego Gross-Rosen, w kamieniołomie na wzgórzu Brzeźnik, nieopodal Bukowca.

Obelisk przed Domem Kultury

Budynki z ciągiem handlowym Nowego Osiedla

Na rogu ul. Bema i ul. Szkolnej - **Tablica informacyjna nr 3** (mapka, schemat szlaku odległościowy i wysokościowy, opis idei Szlaku Górniczego, informacja geologii złóż kowarskich). Docelowo można tu zorganizować edukacyjną wystawę okazów geologicznych, poprzez umieszczenie wielkich skał charakterystycznych dla regionu jeleniogórskiego: rudy żelaza, różne odmiany granitu (porfirowy, równoziarnisty, gruboziarnisty),

łupki (łyszczykowe, kwarcowo-łyszczykowe, grafitowe), amfibolity, hornfelsy, marmury, dolomity, granitognejsy, gnejsy, itp.

Szlak Górniczy skręca w lewo w kierunku wschodnim, w ul. Szkolną. Po lewej stronie drogi mijamy budynek Liceum Ogólnokształcącego w Kowarach.

Budynek szkoły to ogromna budowla dwukondygnacyjna o układzie bryły horyzontalnej, z dwoma ryzalitami bocznymi, nakryta ceramicznym dachem dwuspadowym, z delikatnym ryzalitem środkowym zwieńczonym trójkątnym tympanonem. Dwadzieścia trzy osie okienne flankują zdwojone lizeny. Szkoła zbudowana została w latach 1949-1951 i nosi imię pisarza Stanisława Lema.

Budynek Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Kowarach

Szlak prowadzi pomiędzy szkołą a boiskiem sportowym, za którym skręca w prawo do góry, razem z pieszym szlakiem żółtym. Tu dochodzi łącznikowy czarny szlak rowerowy wiodący od leśniczówki Bukowa (gdzie przebiega rowerowy szlak niebieski) do strefy wypoczynkowej na granicy lasu (dołączając do euroregionalnej magistrali rowerowej ER-2 „Liczyrzepa”). Idąc w górę mijamy po lewej stronie ujęcie wody, a po prawej Rodziny Ogród Działkowy „Przyjaźń”. Przy dobrej widoczności z drogi tej widoczna jest ponad lasem Śnieżka. Droga wznosi się łagodnie, a powyżej ogródków, po obróceniu się, patrząc na zabudowania miasta widzimy pasma gór z ich kulminacjami, otaczających Kowary od północy, wschodu i częściowo od południa.

Panoramę widokową reprezentują (od lewej): na dalszym planie - Mysłakowice (z wieżą kościelną i Mrowcem (513 m), a na bliższym planie: Brzeźnik (555 m), Przełęcz pod Brzeźniakiem (492 m), kopulasta Parkowa (545 m), Bukowa (550 m), rozległa Średnica (620 m), Przełęcz pod Średnicą (595 m) i płaskie Wilczysko (790 m), majestatycznie kopulasty Skalnik (945m), Przełęcz pod Bobrzakiem (808 m), Bobrzak (839 m), Rudnik (853 m), (na zachodnim zboczu, które widzimy nastąpiło odkrycie złóż rud żelaznych w legendarnych czasach Laurentiusa Angelusa w 1148 r.), Przełęcz Kowarska (727 m).

Szlak doprowadza nas do rozwidlenia dróg:

- prosto droga prowadzi do leśniczówki Jedlinki wraz ze szlakami: pieszymi: żółtym i zielonym, oraz szlakiem rowerowym ER-2 i rowerowym niebieskim (Obwodnica

Kowarska) oraz leśną ścieżką przyrodniczo-edukacyjną „Jedlinki” przygotowaną przez Nadleśnictwo Śnieżka w Kowarach

- w lewo tzw. Żółta Droga prowadzi do asfaltowej drogi wojewódzkiej nr 368 wraz ze szlakiem pieszym zielonym oraz rowerowymi: ER2 i niebieskim.

Powyżej rozwidlenia dróg znajduje się urządzona strefa wypoczynkowa dla turystów, wyposażona w wiatę, stoły, ławki, murowany grill oraz tablice informacyjne dotyczące ścieżki przyrodniczo-edukacyjnej „Jedlinki”. Jest to jednocześnie początek tej trzykilotrowej ścieżki, która prowadzi do leśniczówki Jedlinki i dalej do Krzaczyzny, łącznie z zielonym szlakiem pieszym.

Szlak wkracza na Żółtą Drogę (w lewo)

Strefa wypoczynkowa nadleśnictwa „Śnieżka”

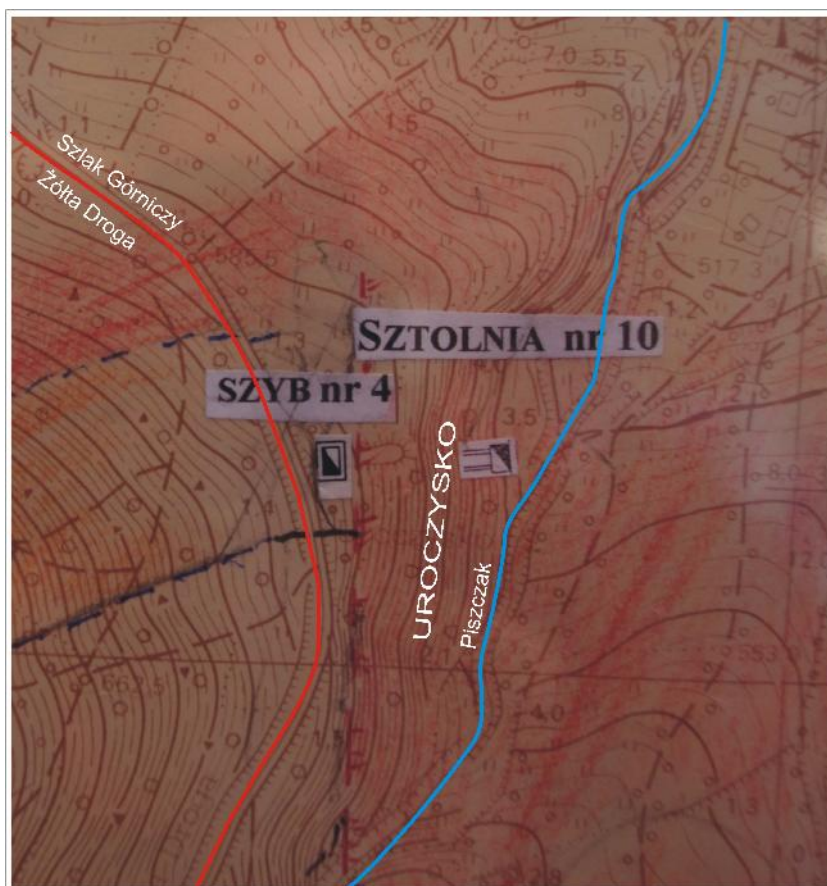
Szlak Górniczy skręca w lewo, razem z pieszym szlakiem zielonym i trasą rowerową oznakowaną ER-2.

Panorama na Rudawy Janowickie z Żółtej Drogi z górującym Skalnikiem 945 m n.p.m.

Nasz szlak prowadzi dalej leśną, kamienistą drogą, po prawej granica lasu, a po lewej z otwartym widokiem na wschód, na główny grzbiet Rudaw Janowickich. Po przejściu

ok.1000 metrów wchodzimy do lasu, słysząc szum wody potoku Piszczak. Na granicy lasu i pastwiska, po lewej stronie drogi, na zboczu opadającym do potoku nikłe ślady dawnych wyrobisk górniczych w wąwozie Uroczysko. Archiwalne dokumenty górnicze i mapy podają, że tu znajdowała się sztolnia nr 10 oraz szyb nr 4. Przypuszcza się, że w chwili uzyskania przez Kowary przywileju górniczego w 1528 roku – właśnie to czynne były wyrobiska rudy żelaza.

Sztolnia nr 10 i szyb nr 4 na mapie z Domu Tradycji Miasta Kowary

Uroczysko to malowniczy przełomowy wąwóz Piszczaka wytworzony w gnejsach i łupkach łyszczykowych strefy kontaktowej. Wąwóz ma długość około 750 m, a wysokość ścian dochodzi do 50 m. W połowie długości wąwozu znajduje się niewielki wodospad. Planowane jest utworzenie w Uroczysku rezerwatu przyrody.

Dalej Szlak Górniczy schodzi z kamienistej drogi leśnej w lewo w dół, razem ze szlakiem zielonym na drogę gruntową. Zbliżamy się coraz bardziej do potoku Piszczak. Po prawej stronie widzimy ujęcie wody na potoku Pluszcz, przechodzimy przez potok, który wpada do Pluszcza i zaraz przez mostek nad Piszczakiem. Wchodzimy w wąwóz, po lewej widząc dawne górnicze wyrobisko powierzchniowe, należące do pola wydobywczego „Wulkan”. Przy wyjściu z obszaru leśnego, po lewej stronie, w odległości około 20 metrów od drogi dobre miejsce na urządzenie strefy odpoczynkowej dla turystów, z ławkami, wiatą i miejscem na grilla lub ognisko. Stąd też dobry widok na dolinę Jedlicy i Podgórze oraz grzbiet zachodni Rudaw Janowickich.

Dalej schodzimy w dół, mając po prawej stronie ujęcie wody zabudowane ciekawym budynkiem murowanym, a dalej po prawej stronie rzadki zagajnik porastający wyrobiska dawnej kopalni „Wulkan”. Pomiedzy drzewami można zobaczyć murowane z obrobionych kamieni wejście do sztolni „Wulkan”, stare hałdy i zwałowiska, a dalej i nieco wyżej przy drodze leśnej pozostałości po szybie „Wulkan”. Na zboczu Krowińca wydobywano też i wypalano wapień. Pole górnicze „Vulkan” (od 1945 „Wulkan”) eksploatowane było w latach 1919 do 1962.

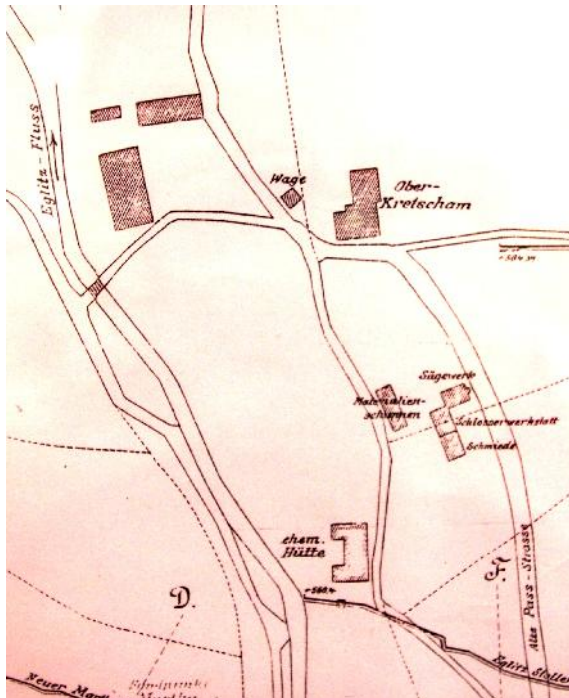

Dawny szyb Wulkan

Szlak schodzi w dół do drogi asfaltowej wiodącej w prawo do najwyżej położonych budynków Podgórze oraz do Centrum Jelenia Struga i do powstającej nowej trasy podziemnej „Kopalnie Kowarskie” w dawnym inhalatorium radonowym, a w dół w kierunku centrum miasta. Dochodzimy do mostu nad Jedlicą. Za mostem, na prawym brzegu rzeki, tam gdzie znajduje się pętla autobusowa, stała niegdyś „Górna Karczma” („Ober Kretscham”) oraz budynek wagi, a nieco wyżej, przy starej drodze na Przełęcz Kowarską warsztat ślusarski, kuźnia i tartak oraz szopa, w której sortowano rudę kopalni „Bergfreiheitgrube” (od 1945 „Wolność”).

Po lewej stronie drogi potok Jedlica.

Jedlica ma swoje źródła pod Przełęczą Okraj na wysokości 1020 m n.p.m., a ujście do rzeki Łomnica na wysokości 350 m n.p.m. Jej długość wynosi 14 km. Od Podgórze stanowi granicę geograficzną pomiędzy Rudawami Janowickimi a Kotliną Jeleniogórską. Jej prawobrzeżne dopływy to Jelenia Struga i Kuźniczy Potok, a lewobrzeżne to Piszczak i Malina. Potok jest uregulowany i posiada w granicach miasta ponad 80 kamiennych progów zwalniających szybki nurt wody i osadzających płynące w wodzie głązy. Erozyjna działalność Jedlicy przez wieki wypreparowała malowniczą dolinę, w której leżą Kowary.

Mapa z lokalizacją Górnej Karczmy, ślusarni, tartaku i kuźni przy Alte Pass-Strasse

Dalej szlak wiedzie drogą asfaltową do góry. Po lewej stronie, za rzeką Jedlicą, na zachodnim zboczu Rudnika widzimy zabudowania kopalni „Wolność”.

Budynki Kopalnia „Wolność” – dziś „Hydromet” Politechniki Wrocławskiej

Obszar wydobywczy kopalni Wolność obejmował ok. 100 hektarów, od Jedlicy aż ponad drogę nr 367. Na obszarze tym do naszych czasów zachowały się sztolnie: nr 4, 5, 6, „Stara”, „Górna”, „Główna”, „Jedlica”; szyby: „Wolność” i „Pochły”. Obecnie budynki dawnej kopalni należą do spółki „Hydromet” Politechniki Wrocławskiej.

Budynki kopalni „Wolność” dziś. Po prawej stronie dawny szyb „Wolność”

Kopalnia „Wolność” – resztki fundamentów urządzeń górniczych

Idąc dalej do góry, mijamy po prawej stronie sztolnię „Marta”, która oddalona jest od krawędzi drogi o ok. 15 m. Sztolnia zlokalizowana jest na wschodnim zboczu Krowińca i należała do pola wydobywczego „Marta”. Obecny jej stan umożliwia wejście do wnętrza, po odgarnięciu niewielkiej ilości rumoszu skalnego.

Wejście do sztolni Marta

Szyb nr 1 Marta, na wschodnim zboczu Wołowej Góry

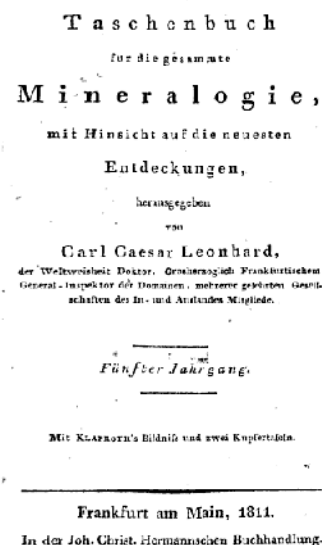
Przy wejściu do sztolni „Marta” - **Tablica informacyjna nr 4** - (mapka, schemat szlaku odległościowy i wysokościowy, opis idei Szlaku Górniczego, informacja o Kopalni Wolność, wydobywaniu rud żelaza i uranu).

Szlak wiedzie dalej w górę i dochodzi do pętli autobusowej Kowary-Podgórze. Okoliczne zabudowania należą do dzielnicy Kowar „Podgórze” (nim. Arnsberg).

Podgórze powstało jako osada górniczo-hutnicza służebna dla gwarków i kowali przy sztolniach, szybach i kuźnicach doliny Jedlicy, gdzie wydobywano rudę żelaza. Istniała co najmniej od 1576 roku, kiedy to jej nazwa Arnsberg znalazła się na mapie Hüttela. Po upadku pierwszej fali górnictwa mieszkańcy trudnili się tkactwem, paserstwem i wyrębem lasów. W połowie XIX wieku na Krowińcu działał piec do wypalania wapna, które w jego bliskości wydobywano, a przy Jedlicy stał duży piec hutniczy należący do rodziny Zinnikerów, którzy zatrudniali 26 hutników i produkowali 3500 cetnarów (czyli ok. 175 ton) surówki żelaznej. Na wschód w kierunku Przełęczy Kowarskiej w dolince Kuźniczego Potoku, w miejscu gdzie obecnie biegnie linia kolejowa w latach 1799-1806 działała kopalnia rud cynku-ołowiu-srebra-miedzi „Redensglück”. Nie jest wykluczone, że nazwa kopalni wiąże się z nazwiskiem hrabiego Fryderyka Wilhelma von Reden, który od 1779 roku został dyrektorem Wyższego Urzędu Górniczego we Wrocławiu, był innowatorem wprowadzając jako pierwszy na kontynencie, przywożąc tę nowinkę z Anglii - parową pompę do odwadniania kopalni rud ołowiu i srebra w Tarnowskich Górach. Hrabia von Redan mieszkał od 1785 roku w pobliskim Bukowcu. W roku 1950 ZP R-1 otwartą w starej kopalni sztolnię nr 2 poszukując rud uranu - jednak bez rezultatu.

streckt sich nur über das Thal von Arnsberg, ohne Schmiedeberg zu erreichen, und berührt also den westlichen (nämlich den von Querbach) bei weitem nicht. In seiner Nähe zu Oberschmiedeberg, ist der Granit dickschaalig, dem Gneifse ähnlich, doch bleiben Quarz und Glimmer körnig, ziehen sich nicht mit dem Feldspathe ins Breite. Die Grube **Redensglück** liegt auf einem sehr unordentlich streichenden 70 Grade g. N. fallenden Lager in diesem Glimmerschiefer bei Arnsberg. Das Liegende desselben ist weißer körnigblättriger Kalkstein, welcher durch seine schnellen Wendungen eine große Veränderlichkeit des Erzlagers veranlaßt. Die Hauptlagerart ist aufgelöster Glimmerschiefer, mit Quarz, Bleiglanz und etwas Blende.

Opis kopalni „Redensglück” w poradniku mineralogicznym z roku 1811

Drugą kopalnią w dolinie Kuźniczego Potoku była kopalnia „Rübezahl” na północnym zboczu Sulicy. Uruchomiono ją w połowie XIX wieku i eksploatowano fluoryt wykorzystywany jako topnik w hucie miedzi w Ciechanowicach. Kopalnię zamknięto w latach 60-tych XIX wieku. Ponownie uruchomiono ją jako „Liczyrzepa” w latach pięćdziesiątych XX wieku w związku z poszukiwaniem uranu. Wydrążono sztolnie 7 i 8 oraz szyb nr 2, a po przeciwnej stronie stoku sztolnie 9 i 9a oraz sztolnię nr 20. Roboty zakończono w

roku 1954, za wyjątkiem sztolni 9 i 9a, które wykorzystywano do innych celów (magazy-ny, szkolenia).

Przy parkingu dla autobusów na pętli PKS - **Tablica informacyjna nr 5** – (mapka, schemat szlaku odległościowy i wysokościowy, opis idei Szlaku Górniczego, informacja o kowarskim górnictwie średniowiecznym, dzieło Agricoli, mapa Hüttla).

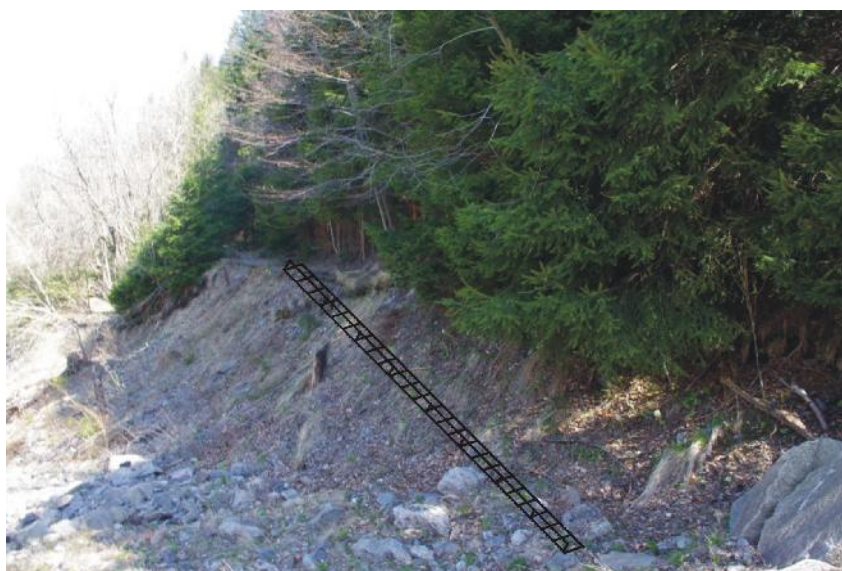
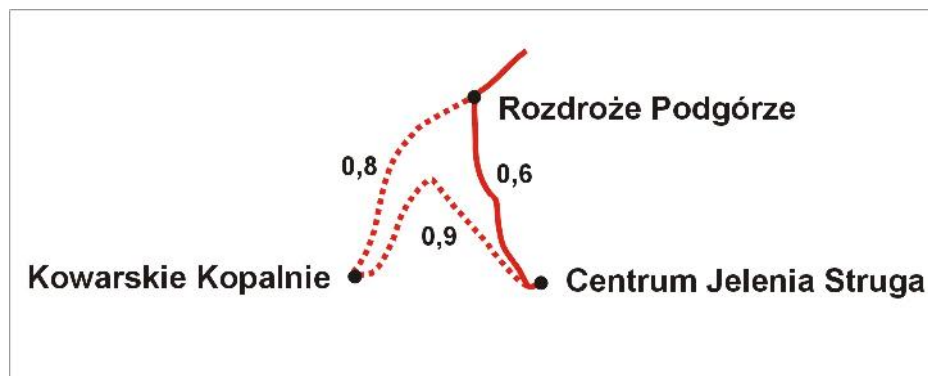
Szlak Górniczy podąża drogą asfaltową razem z pieszym szlakiem czarnym w górę Podgórze, biegnąc lewym brzegiem Jedlicy i mijając zabudowania po prawej stronie drogi. Przy posesji nr 51 (Rozdroże-Podgórze) droga rozgałęzia się: w prawo droga asfaltowa wiedzie do powstającej nowej trasy podziemnej w sztolniach dawnego inhalatorium radonowego, a w lewo do Centrum Jelenia Struga.

Szlak wiedzie do Centrum Jelenia Struga. Droga asfaltowa biegnie do lasu w górę. Mijamy mostek na Jedlicy i zaraz skręcamy w lewo, po schodach dochodzimy do sztolni nr 9 i 9a w Centrum Jelenia Struga. Na miejscu bar restauracyjny oraz Sztugarówka funkcjonująca jako kasa biletowa.

Sztolnię nr 9, wydrążono w roku 1948, po stwierdzeniu braku mineralizacji uranowej przekazano ją Szkole Górniczej działającej przy kopalni „Wolność”, a po roku 1972 roku była ona wykorzystywana jako podziemne laboratorium górnicze, m. in. do ćwiczeń strzałowych przez Zakład Doświadczalny „Hydromech” Politechniki Wrocławskiej. W tym czasie wybito równoległą sztolnię 9a w celu zapewnienia bezpieczeństwa i lepszego przewietrzania komór. W latach osiemdziesiątych XX wieku po unieruchomieniu Inhalatorium Radonowego znajdującego się w sztolni 19a, w jednej z komór sztolni 9 urządzono nowe inhalatorium. Emanacja radonowa była tu jednak zbyt niska i nie gwarantowała prawidłowego przebiegu leczenia. W związku z tym zaprzestano wykorzystywania tej sztolni do celów inhalacyjnych. W roku 2000 otwarta została Turystyczna Trasa Podziemna „Sztolnie Kowarskie” – „Mente et maleo” o długości 1000 m. Trasa zawierała m. in. tematy: rodzaje obudów górniczych, materiały wybuchowe, minerały, safes waloński, inhalatorium, woda specjalna - potencjałka, przodek górniczy, narzędzia i przybory górnicze, ratownictwo górnicze, potencjał uranu, kaplica św. Barbary, transport w kopalni. Nowe inhalatorium w innych chodniku niż poprzednio, uruchomiono na potrzeby Centrum Jelenia Struga w roku 2002. Od sezonu letniego 2010 nastąpiło przeorganizowanie trasy podziemnej na rzecz zwiększenia porcji rozrywki kosztem ekspozycji górniczych. Wprowadzono pokazy laserowe, bar podziemny i akwarium oraz strzelnicę sportową. Kilka ekspozycji górniczych zlikwidowano, w tym dział materiałów wybuchowych i wystawę okazjonalnych kufli z karczm piwnych.

Dotarliśmy pokonując 7,2 km do końca Szlaku Górniczego. Jednakże planuje się przedłużenie szlaku o jeszcze jeden obiekt – nowopowstającą trasę podziemną „Kowarskie Kopalnie” w sztolniach 19 i 19a. W chwili obecnej dotrzeć do niej można od Rozdroża-Pogórze, przy posesji nr 51. Od tamtego miejsca odległość do sztolni 19 wynosi 800 m. Docelowo planuje się odtworzenie ścieżki biegnącej starą drogą dojazdową do Inhalatorium. Droga ta uległa częściowej destrukcji podczas ulewy nawalnej w 1997 r. Konieczne byłoby przy końcu tej drogi zamontować drewniane schody z barierką od strony

skarpy. Wtedy odległość pomiędzy sztolniami 9 i 19 wyniesie 900 m, w ten sposób utworzy się wtedy rodzaj pętli, łączącej obie sztolnie, a jej długość wyniesie 2,3 km.

Miejsce, gdzie konieczne jest zrekonstruowanie przejścia (np. poprzez drewniane schody)

Wariant pośredni dojścia do Kowarskich Kopalni od Rozdroża-Podgórze: kierujemy się w prawo w górę. Po chwili widzimy pozostałości hałdy skały płonnej, wydobytej ze sztolni 19 i 19a, zniesionej w dół przez Jedlicę w 1997 roku, podczas ogromnych opadów deszczu. Dziś potok jest już uregulowany i księżycowy krajobraz po kataklizmie można oglądać tylko na fotografiach. Podchodząc dalej widzimy po lewej stronie wypłaszczenie i w głębi wejście do sztolni 19a.

Tu funkcjonowało inhalatorium radonowe, pod opieką medyczną personelu Uzdrawiska Cieplice. Chodnik o długości ok. 850 m był zakończony pętlą objazdową kolejki podziemnej. Prace adaptacyjne przeprowadzono w latach 1972-74, w wyniku czego powstały dwie komory zabiegowe, pomieszczenia dla personelu, sanitariaty oraz pomieszczenia techniczne. W roku 1974 pierwszych 120 kuracjuszy rozpoczęło terapię, której wyniki były rewelacyjne, dalsze zabiegi przeprowadzone w latach 1974-75 wykazały skuteczność tej metody. Od 1976r. rozpoczęło systematyczne leczenie w okresach 24 dniowych po 60 osób jednocześnie. Niestety na przełomie lat 70 i 80-tych XX wieku z powodu kryzysu polityczno-gospodarczego zabrakło środków na utrzymanie sztolni, co doprowadziło do katastrofy. Niekonserwowany szyb, łączący sztolnię z niższymi poziomami, z których czer-

pano radon, zawalił się, a inhalatorium musiało zawiesić działalność. Z czasem uległo całkowitej dewastacji.

Obecnie w sztolniach nr 19a i 19 trwają prace nad przystosowaniem sztolni do wykorzystania na podziemną trasę turystyczną pod nazwą „Kowarskie Kopalnie”. Inicjatorem przedsięwzięcia jest pan Sławomir Adamski, były kierownik Sztolni Kowarskich w Centrum Jelenia Struga, syn ostatniego dyrektora Zakładów Przemysłowych R-1.

Przy sztolniach - **Tablica informacyjna nr 6** - (mapka, schemat szlaku odległościowy i wysokościowy, opis idei Szlaku Górniczego, informacja o sztolniach 19, 19a i historii inhalatorium radonowego, działanie radonu na organizm, istota leczenia, wyniki).

*Sztolnia nr 9 i 9a – dawne inhalatorium radonowe,
obecnie powstaje tu nowa podziemna trasa turystyczna „Kowarskie Kopalnie”*